

lui O. Hense: *rigidari, quid amplius intendi potest?* Pasajul nu pare de tot clar din punctul de vedere critic; unul din editori îl îndreaptă înțemeindu-se pe manusc. V: *rigidari quidem amplius potest, intendi non potest.* Dar partea cea dintâi nu se potrivește bine în context și s'a exprimat bănuieala dacă nu trebuie să presupunem o deteriorare și mai mare, cam aşa. *rigida res quid amplius intendi potest?* sau ceva la fel.

Dacă *rigidare* este de păstrat în acest unic loc sau ba, cuvântul acesta e un derivat ușor de priceput, care ar trebui să însemne mai întâi „a face rigid”, în întrebuișarea pasivă sau neutrală „a se face rigid, a fi rigid” = a nu suferi schimbări prin influențările omenești sau contrarietățile externe. Aceasta trece ușor la semnificațiunea: *a persistă, perseveră*), *răbdă*. O deplasare de tot analogă a însemnării a suferit-o *durare* din *durus* „tare, vârtos” încă în epocă latină; Nădejde traduce *nequeo durare in aedibus* cu „nu pot rebdă, stă în casă”, *durate* cu „suferiți cu rebdale”; comp. *durer* franțuzesc, *indură* rumânesc etc.

Cernăuți.

E. Herzog.

II.

anchiraș

Intr’o nuvelă, „Cucoana Raluca”, de scriitorul bucovinean Em. Grigorovitză, publicată în *Noua revistă română* (anul I p. 67) se găsește cuvântul *anchiras*, care mi se pareă atât de neobișnuit încât m’am să-l primeșc în *Dictionarul Academiei*, presupunând că e tipărit greșit. De fapt avem a face cu o greșală de tipar, în loc de *anchiraș*, precum îl găsim tipărit corect la pag. 164 a volumului *Chipuri și graiuri din Bucovina* al aceleiași autor, în fraza: “lucrurile... aduse din târg aşezându-le cu îngrijire într’un anchiraș de lângă odaia cea mare.”

1) Însemnarea aceasta se gaseste adeseori în limba veche. Damé citeaza b. o. din Miron Costin: *N’au putut răbdă Leșu fără șanțuri.* De altfel se găsește încă și acumă, în întrebuișarea reflexiva, cî un asemenea sens: *nu cred că s’au răbdat să nu-i fi ospătat* (citat de I. Me. „je doute qu’elle ait résité à les croquer“).

Înțelesul e cel de „cămăruță“ și cuvântul e un diminutiv din *anchir*, care nu știu dacă e și el întrebuițat, dar care este rutenescul *alkir* „Nebenstube“. Schimbarea lui *l* în *n* se găsește incidental și în alte exemple, precum *colăcar* și *conăcar*, *alde* și *ande*, *scordoleà* și *scordoneà*, *zarzal*, *zarzăr* și *zarzän*, acesta din urmă arătând calea de asimilare (**archir*) și disimilare (*anchir*) pe care a putut-o urmă și cuvântul cu care ne ocupăm.

aluniță

Înțelesul de „grain de beauté, envie“ pe care acest cuvânt îl are, ca și variantele *aluneà* și *alunucă*, în limba română, l-am considerat ca un înțeles figurat al diminutivului *alunica* „petite noisette“ (Dicționarul Academiei). Se pare însă că avem a face cu o etimologie populară. În limba bulgărească *lunica* — care e un diminutiv din *luna* 'lune; grain de beauté' — însemnează 'pisirue' (Berneker, Sl. Wb. p. 745), ca și *alunèlele* (pluriu *aluneà* sau *alunică*) în unele regiuni românești (cf. Dicț. Acad.) Este probabil că acest cuvânt bulgăresc pătrunzând în limba română să fi fost apropiat imediat, prin etimologie populară, de *aluniță*, diminutivul lui *alună* și să fi atrăs după sine și diminutivele *aluneà* și *alunică*,

beleaznă

În Dicționarul Academiei am presupus, spre a explica acest cuvânt, un tip slav **bělěžna*, din *bělěž* „semn“, comparându-l cu bulg. *bělěžka* „semn“. Un astfel de tip nu e însă probabil și nici comparația cu rus. *bělizna* „pată albă“, făcută acolo, nu ne duce la adevărata etimologie. Mai degrabă avem a face cu un cuvânt slav reprezentat prin rutenescul *blyzna* „rană, cicatrice“, despre care e a se consulta Berneker, Slav. etym. Worterb. 61. E posibil ca asupra formei cuvântului românesc să fi avut vreo influență și cuvântul *beleà*, cf. exemplul citat în Dicț. Acad. *Nu-ți rupe bubulița aia, c'ai să-ți faci o beleazna!* (priceput că ai să dai de *beleà*).

carămi

În Voila, în jud. Făgăraș, *carămi* se numesc „cele două rude paralele de la scară, în care sănt băgați fușteii“ (Viciu, Glosar s. v.), deci partea aceea a unei scări care se numește de obiceiu *drujii* scării (cf. Pamfile, Industria casnică, p. 156.)

Cuvântul aceste corespunde exact, ca formă, latinescului *calamu*. Cuvântul *calamus*, păstrat în toate limbile române (cf. Meyer-Lübke, *Rom. Wb.* nr. 1485), înseamnă în latinește 'trestie', apoi 'diferite obiecte de trestie sau de forma trestiei', dar și 'harac' sau 'prăjină', întrebunțată ca măsurătoare, ca semnal sau ca indicator la drumuri. Drugii scării fiind făcuți din niște prăjini, de cele mai multe ori rotunde, e posibil ca în limba noastră cuvântul să se fi specializat în acest sens.

contenī.

In *Con vorbiri liberare XLII* 603 și 607 am dat o nouă explicare etimologică vorbelor *contenī* și *intrāmă*. De oare ce acolo nu aveam ocazia de a motivă aceste etimologii, o voiu face la acest loc.

Cuvântul *contenī* e de origine romană. Asupra acestui punct nu poate exista îndoială, căci în Codicele Voronețean și în Psaltirea Scheienă apare cu *n* rotacizat, (cf. glosarele la edițiile Sbiera și Candrea). De aceea trebuie înălțaturată de la început derivarea lui *contenī* din n.-grec. *κονταίω* "raccourcir", m.-grec. *κονταίνειν*, *κοντίνειν* etc., diminuere etc. (Cihac, II, 651). Asemănarea de sens și de formă au făcut pe cei dintâi etimologi români, pe autorii Lexiconului de Buda, să-l apropie de lat. *continere*; etimologia aceasta a devenit mai apoi curentă și ea a fost adoptată de Tiktin și va fi reprodusă, pe cât se pare, și de Candrea-Densușianu în Dicționarul lor etimologic, căci la pag. 60 cetim: „*contenī*, v. *țineā*“.

Dacă facem abstracție deocamdată de sens și ne oprim numai la forma cuvântului, vedem că piedecile care se opun acestei etimologii sunt mai mari decât s-ar părea la întâia vedere. Scrupul exprimat de Tiktin: „nur die Erhaltung des *o* könnte Bedenken erregen“, nu e piedeca cea mai mare, deoarece știm că forma mai veche a cuvântului era *cuntenī* și deoarece avem, precum arată înșuși, și alte cazuri de *cu-* > *co-*. Mai grav este motivul pentru care Cihac n'a primit etimologia aceasta: „le mot roum. ne vient pas direct. du lat., comme on le prétend; lat. *continere* aurait dû donner *cu/ineā*“. Intr'adevăr, este mai puțin decât probabil că un verb compus cu *tenere* să se

depărteze atât de mult de primi^{ti}ivul său încât să dispară orice analogie formală între ele. Știm, dîmpotrivă, că tendința limbilor române este de a restabili apropierea între verbul *compus* și între primitivul lui, când aceasta apără tulburată din cauza legilor accentului, astfel, ca să nu cităm decât un caz foarte apropiat, lat. *attīneo* o fost refăcut în **attēneo* > rom. *atīn*. Pe de altă parte însă păstrarea lui *n* înainte de *t* e deadeptul potrivnică acelei legi fonologice a limbii române, care ne învață că prefixul *con-* (*com-*) a păstrat pe *n* (*m*) numai când era accentuat *cón-gyro* > *încunjur*, *cómparo* > *cúmpăr*, l-a pierdut însă totdeauna când accentul era pe verb: **contrémulo* > *cutrémur*, *contríbulo* > *cutréier*!¹⁾ În *continere* însă accentul urma totdeauna după *nt*. Cihac avea deci dreptate să se înfoiască de etimologia *contineo*, căre ar fi dat **cuțin* sau **cuțiu*.

Dar mai e și altă piedecă, schimbarea conjugării. Înainte de toate trebuie să constatăm că nu avem a face cu o trecere de la conjugarea II la IV, precum s-ar părea, ci cu schimbarea conjugării II în conj. I. Forma cea veche a lui *contenī* era *cuntinā*. Aceasta există în Banat (*cuncinā* și *încuncinā*). Este singura formă cunoscută la Aromâni (*acumtinā*) și ea se găsește destul de răspândită la Dacoromâni: o atestă Tiktin din Jipescu, o mai găsim în Glosașul lui Boceanu, la Rădulescu-Codin (Ingerul p. 169), în *Materialuri folcloristice* p. 159 (din Teleorman), în *Cronica* lui Zilot Românul p. 335, și mi-a fost comunicată din Săcele, lângă Brașov (*contenā*) și din Oravița, în Banat (*cuncinā* și *încuncinā*). Avem deci a face cu unul dintre multele cazuri de trecere de la conj. II la conj. IV²⁾. Cum s-ar explică însă trecerea lui *continere* de la

1) Cf. în urma P. Haas, în *Anuarul lui Weigand* XXI—XXV p. 55, unde se presupune o accentuare *cōntīneō* spre a se salva regula fonetică.

2) Exemplile sunt foarte numeroase. Iată câteva dintre cuvintele începătoare cu *a*: *aciuā* — *aciuī*, + *adăpostā* — *adăpostī*, *adevarā* — *adeverī* (însă *adevărāt*), *adumbrā* > *adumbrī*, *adamānā* — *ademenī*, *aiurā* — *aiurī*, *amutā* — *amuī* etc etc. Aromâni conjugă chiar: *acredzu*, *aoī-acrī*, part. *acrat* și *acrit*, inf. *acrare* și *acrire* etc. Schiulbul acestor două conjugări e explicabil, dacă ne dăm seama ca amândouă servesc de o potrivă de a formă verbe nouă din substantive, adjective și adverbe. De oare ce însă în limba română au intrat cu timpul foarte multe vorbe straine, înai ale slave, care mai toate primită terminația *-esc*, *-ire*, *conj.* IV devenind cea mai numerosă și atrase foarte multe verbe de conj. I. Și cazuri ca *ajutorā* (< **adjutulare*), care deveni sinonim cu *ajutorī* (derivat din *ajutor*) au precipitat de sigur acest proces de substituire a verbelor în *-are* prin verbe în *-ire*.

conjugarea II la conjugarea I, când o astfel de schimbare de conjugare, în câteva cazuri izolate, are totdeauna o cauză formală în limba română și nu se poate atesta nicăieri în limba poporului roman? Cu atât mai puțin eră probabilă această schimbare, cu cât *tenere* trebuiă să o opreasă, chiar dacă tendința schimbului de conjugare ar fi existat.

Vom părăsi deci etimologia *continere*, cu toată apropierea de sens ce o oferă cu *contenī* și după ce știm că forma veche a cuvântului era *cuntinā*, vom propune etimologia **cunctino*, -are. Reflexele grupei *nct* sunt aceleași ca în **francus* > frânt față de aromânescul *frâmt*. Cât despre sufix, el este iterativul *-ino*, care în *latina vulgară* avea răspândire mai mare decât s-ar părea din exemplele citate de Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II. § 585, cf. *sufraginare* (*Archiv f. lat. Lex.* IX. 430), **derapinare* (rom. *derăpândă*), **luginare* (rom. *legană*), **miscunare* (alături de *misculare* și **miscitare*) > dial. ital. (*Arpino*) > *smešena* (*Archivio Glott.* XIII, 308), **vocinare* (alături de *vocitare*) > sard. log. *abboghinare*, camo. *abbožinai*, cf. și rom. clăti: *clătină* etc., ital. *scassinare* (*scassare*), *sciorinare* (față de *exaurare latin*), sard. sass. *tuzzina* (alături de *tuzzi* < torquere), etc. În cele mai multe din aceste deriveate vechi înțelesul iterativ s'a pierdut și verbul în *-ino* are sensul primitivului său latinesc.

Trecând acum la partea semantică, vom vedea că înțelesurile cuvântului românesc se potrivesc cu mult mai bine cu *cunctor* decât cu *contineo*, care însemnă „a conțineă.“

Intr'adevăr, latinescul *cunctari* — e atestată și forma *cunctare* — exprimă ideea întreruperii unei mișcări sau a unei acțiuni începute. Când subiectul este omul, curmarea unei mișcări sau a unei acțiuni, devine, pentru cel ce-l vede sau îl observă, sau o „oprire“, „o încetare“ sau face impresia unei „șovăiri, codiri, pregetări.“ Georges îl traduce în nemțește prin „in der Bewegung nicht vorwärts gehen wollen, zurückbleiben, an sich halten“ cîtând exemplul: ut custos neque tardiores [oves], dum cunctantur (când se opresc pe loc și rămân deci în urma celorlalte oi din turmă, care continuă mișcarea), neque agiles, dum procurrunt, separari a ceteris sinat. Cele mai multe exemple sunt însă pentru înțelesul de „im Handeln“

zögern, zaudern“: sedendo et cunctando bellum gerebat. În acest înțeles de obicei îl găsim în tovărășia altor verbe înrudite ca sens: *cunctari et cessare, eunctari et tergiversari*, etc. Față de Georges îl pun pe lordache Golescu, care pe *contenesc* românesc îl consideră sinonim cu *ostoī*, *încetă*, *precurmă* și explică (în Dicționarul său manuscris) prin „stau din lucru, din vorbă, adică nu mai lucrez, nu mai vorbesc.“

Pentru explicarea sensurilor românești avem să pornim de la funcțiunea intransitivă a verbului. Abia după ce *conțin* a devenit sinonim cu „opri“, a împrumutat de la acesta nu numai unele înțelesuri speciale, ci și întrebunțarea în funcțiune reflexivă și transitivă.

Din ideea „îintreruperii mișcării începute“ se explică cea de „încetare a unei mișcări începute“ și apoi cea de „încetare“, pe care o întâlnim mai ales când e vorba de ploaie, vânt etc. — sau cea de „stare pe loc“, „oprire“ când e vorba de ființe în mișcare. Când „oprirea“ este identică cu îintreruperea unei călătorii începute, atunci verbul poate exprima ideea „mânerii peste noapte“ sau „adăpostirii într'un loc pentru un timp scurt“. Ca și aproape-sinonimul său „curmă“, *conțin* se întrebunțează cu deosebire în forma negativă: *neconținut* = necurmat, fără încetare. *O luptă neconținută* (Sbiera Povești 315) este deci o luptă ce se dă fără ca să se admită pauze, o durere *neconținută* e fără încetare, o durere care nu-ți dă păs, care nu te slăbește. De aici apoi, când e vorba de boale, sensul „a (nu) păsună, a (nu) slăbi“.

Câteva exemple vor ilustra toate aceste înțelesuri, care trece firește unul într'altul:

„A sta pe loc, a se opri (din mers)“: *Sareă ici, sareă colea, Șapte dealuri și-o vălcea. . . Taman ca o păsărea Pănă'n codru mu-ajunqeă, Ea în loc ca-mi conteneă (= ajunsă în codru se opri de odată) Si din gură că-mi ziceă . . (Materialuri folcloristice I. 157). Transitiv (= factitiv). „A opri, a face să opreasă, a reține de la ceva, a face să înceteze (sâangele)“ *Stefan-vodă că-mi veneă, Calu-n loc că-mi continuă. Si din gură că-mi ziceă. . , (ib 159). Iară Svântul, contenind cu bland graiu duhurile necurate, au tămăduit pre acei nebiriuiti.* (Dosofteiū, Viața sf. 129 31).*

Din

Oravița, în Banat am exemplul: *Noi l-am mai cuncinat câtva, că de nu, el ar fi făcut de mult proces, ca să-și scoată dreptul.* Dr. A. Coca care-mi comunică exemplul, traduce pe cuncină cu germ. „zurückhalten“. Aromânește: *yaturu. . . n'-acumtina sandzile* = doctorul îmi opri sângele (Boiadji, ap. Tiktin). Reflexiv. „*A se opri*“. S'au *contentit de a râde* (Sbiera, Povești 178). Foarte obișnuit în aromânește: *Azboură, azboară pisti munți și-pisti amări și veade di deparet cula aușlui. Șidzù pușân pi un munte, ca s-discurmă, și de-aclă apoaeļ anală areajule, azboara și s-acumtină.* (=se oprește un moment) trâs pi k'ipita di culă. (Papahagi, Basme 143/35).

„*A incetă, a se opri*“. Contenuse focul. . . Contenî vântul și marea. (Tetraevangelul lui Radu din Mănicești, ed. Gaster 212). Câinii nu mai conteneau din lătrat (Sandu-Aldea, Samanăt. VI, 1074), sau nu mai conteneau cu lătratul sau (de) a latră (exemple pentru aceste construcții la Tiktin). În construcția din urmă — și în latinește *cunctari* se putea construi cu infinitivul — întâlnim și compusul *înconteni* la lenăchiță Văcărescu: *Curgerea amilor nu incontenesc de a schimbă și a preface pururea principiile vieții* (ap. Odobescu, Scriseri I, 273). Aromânește. Cum de nu-ți acumtina boatea (Balamace). — Reflexiv. „*Â se opri, a incetă*“. *Deca vadzura muașul. . . , cunfirira-se ceia ce batea Pavelu* (Codicele Voronețean 346; în Noul Testament de Bălgadă: *încetără de-a baterea pre Pavel*). Aromânește: *Io am un șiriu te yiyunți cătreapuri di pâne mâca fără s-arămtina* (Papahagi, Basme 493/33) = am o jivină care mănâncă douăzeci de cuptoare de pâne fără să se opreasă (= pe nerăsuflare, fără intrerupere) „*A păsuì, a da pace*“. Transitiv, într'un descântec, despre o boală: *Sa nu-l slabești, sa nu-l contenești*. (Păsculescu, Lit. pop. 134, 148).

„*A se adăposti*“. Reflexiv. Aromânește. *Maiyis/ra l'-acl'imă su se-acumtina* = vrăjitoarea îi chemă să se adăpostească (Papahagi, Basme 528).

Sensul „*a şovăi, a se codi, a pregetă, a sta în cumpăna*“, care predomină în latinește, se găsește mai rar la noi. Totuși îl are bună-oară Miron Costan, care scrie *om contentit* (= cumpătat), *Ghi'a-Vodă plecat spre sănguri cu mare contenire*, explicat de Gădei prin „*cumpătare*“.

dâlmă

Cuvântul nu-i înregistrat de Tiktin, deși el se găsește în Lexiconul budan, tradus prin ‘collis, clivus, tumulus; der Hügel, Büsel’, în Dicționarul lui Costinescu („ridicătură, crescătură rotundă în carne; crescătură de pământ simplă, isolată“), la Cihac (II, 134 subt forma *dâlm*, confundat cu *hâlm*), la Damé („testre, mănticule, éminence“) și a.

Dar cuvântul e destul de răspândit, mai ales în Ardeal. Astfel îl întrebuițează Şincai: „Petru Vodă, rănit, au fugit, căci nu s-au uitat din dâlmă, cum scrie Vapovie“ (Hron. II, 164/22) „Meta dintâi . . . merge mult până la capul râușorului și de acolo se sue la o dâlmă“ (ib. I, 274/22). Turcu (*Excursie în Țara Făgărașului* 188): „Sub o dâlmă de piatră aflărăm și acum ghiață și zăpadă“, Agârbiceanu (*Luceafărul* IV, 450): „În partea dreaptă, pe dâlmă, merii tineri“, și-l găsim și în colecția de Literatură populară a lui Mândrescu (73|9): „Şade'n dâlmă și mă'ntreabă“.

Cuvântul e cunoscut și în Banat, explicit de Liuba prin „vârful unui deal“, în Bucovina, explicit de Marian prin „dâmb“, în Moldova, definit de Pamfile (*Jocuri și glosar*) prin „o mică ridicătură lungă pe un șes“, de Damé „partie d'une colline qui est dépourvu de forêt et apparaît en cône au dessous des collines boisees“, iar în Chestionarul lui Hasdeu e dat din Vasiliu „dâlmă se chiamă lungul unui deal fără pădure pe el“ (Hasdeu, *Etym. Magn.* I. 739).

Cuvântul e deci sinonim sau aproape sinonim pe de o parte cu cuvântul *gâlmă* (*hâlm, holm, holom*, cf. *Dict. Acad.* s. v.) de origine slavă, pe de altă parte cu *dâmb*, care e înrudit cu ungurescul *domb*. Cred că *dâlmă* nu este decât o contaminare a acestor două cuvinte.

îmboldori

Cuvântul întrebuițat mai ales ca verb reflexiv, însemnează „a se înfășură, a se învăli bine cu haine multe și groase spre a se scuti de frig“: *Iacă îți dau țundra mea, îmboldorește-te bine* (Agârbiceanu, *Luceafărul* III, 104). În sens figurat poate apoi să însemneze „a ăsterne un strat gros pe cevă, spre a

acoperi bine (și a scutii de frig)“: *Toate potecile . . . le-au înărtit cu lemne și le-au îmboldorit cu surcele* (Sincai, Hornicul I, 46/27) *Cotețele porcilor . . . trebuie pe iarnă lipite sau îmboldorite cu gunoale* (*Economia* 140).

Etimologia e evidentă din momentul când cunoaștem varianta bucovineană *îmbondoli*: *N'ai văzut-o pe Nastasia? A trecut de dimineața îmbondolită* (— învălită cu tulpane, îmbrăcată cu multe haine) Comun de G. Tofan, — și cea din Ardealul de nord *îmbondori*: *Îmbondorit până peste cap într'o blană de vulpe* (L. Rebreanu, *Ion* II 78).

Forma originală e cea din urmă, din care *îmbondoli* și *îmbondori* au rezultat prin cunoștilele asimilări și disimilări între *I*, *r* și *n*. Verbul e derivat din *bondă* (varianta moldovenească și ardelenescă a lui *bundă* „haină blănita“) cu ajutorul suffixului *-ur*.

îndelete.

Indelete face imoresia unui cuvânt compus. Cihac (II, 93), sprijinit și pe faptul că dicționarele, începând cu Lexiconul Budan, dau niște forme *deletni*: ‘laboriosus, beschäftiget, geschäftig’, *deletni ie* ‘occupatio, Geschäft, Beschäftigung’ și *mă deletnicesc* ‘me occupo, sich bechäftigen’!), l-a considerat compus.

Tiktin (*Dicț.-Rom.-Germ. supt îndelete*) crede că elementele de compozitie sănt *în de* și *un lete*, pe care nu-l poate atestă, dar în care presupune că avem a face cu lat. *libita*, *-orum plac*'. Oricât de ademenitoare ar fi această etimologie, nu prea cred că e admisibilă. Din punct de vedere formal am așteptă mai degrabă un **leută*, (cf. *preut*); pluralele neutre devenind singulare feminine, în cuvintele care nu au un singular cu greu ar fi trecut *-a* final

1) De fapt forma *deletnicl* n'o găsesc în tot materialul de fișe al Dictionarului Academiei, decât o singură dată, în *Crestomafia* lui Gaster, unde cetim (vol. I, p. 169) în *Invățăturile lui Neagoe*: „și cand vei să să facă judecată, sa te deletniciști de mânie și de lene, căci omul cel mărios și cel lenivos nici-o dreptate nu va face săracului“. Gaster îl traduce în glosar cu ‘se désaccoutumer’, precum înțelesul ce reiese din context de fapt pare a fi ‘a se desbără, a se desbrăcă (fig)’. Dar acest înțeles se deparează atât de mult de toate înțelesurile lui *îndelete* și *îndeletnicl*, încât presupun că avem a face cu un loc corrupt, cu atât mai mult, cu cât cu două rânduri mai sus stă scris *omidistă* în loc de *obiștă*.

in -e. Cât privește înțelesul, *lucrez (pe) îndelete* nu exprimă ideea de 'lucrez numai ceea ce-mi place' — precum ar rezulta din etimologia lui Tiktin — ci 'lucrez fără zor, cu răgaz, un timp mai indelungat'. În sfârșit nu e probabil ca acel *libitum*, care n'a lăsat urme în limbile române și nu pare a fi fost popular, să se fi păstrat la noi.

Tiktin însă a avut intuiția exactă când a despărțit pe *îndelete* în prefixul *compus inde-* și *lete*. De fapt *lete* (pronunțat *lets'e*) există în Banat și prin Mehedinți, unde însemnează 'timp liber' corespunzând, ca sens, exact franțuzescului 'loisir' cf. *Noua revistă română*, a. 1910, p. 86 și 191—196. De obiceiu cuvântul se întrebunează în legătură cu prepozițiile, formând locuțiuni adverbiale *a lete*, *la lete*, *în lete*, *cu lete(a)*, toate cu înțelesurile 'încet, cu încetul, încetinel, de tot încet; comod, mereu' (după comunicările dlor Petrovici și Coca și după răspunsurile la chestionarul lui Hasdeu, vol. XVIII, p. 175 și 314), de ex. *Am fost pe lete. Fă, umblă, lucră cu letea! Am mers în lete. Lucră tare în lete sau a lete. Mâncă, scrie la lete. Caută lucru acesta mai cu (sau la) lete*. Compoziția *îndelete* se rapoartă la bănățeanul *a lete*, cu *îndemână* la vechiul *a-mână*.

În *lete* cred că trebuie să căutăm adverbul slav *lětě*, forma flexionară a lui *lěto*, care în paleoslavă avea, pe lângă înțele surile 'an', și 'vara' cunoscute în limbile slave de azi, și pe cel de 'vreme' (*χρόνος*, *tempus* cf. Miklosich, *Lexicon paleosl.* p 351). Forma *lětě* se păstrează până astăzi în bulgărește cu înțelesul de 'vara' (Gherov, *Rěčník s. v.*). Cu ē bulgăresc se potrivește și forma *îndelete* care se găsește la scriitorii noștri vechi, ca Dosofteiu, și care l-a făcut, probabil, pe Tiktin să se gândească la un *e latin* metafonizat.

Cât privește înțelesul cu care s'a fixat cuvântul la noi, el a rezultat din expresi ca 'lucrez tot anul la cevă', față de 'lucrez cu grabă, cu zor, cu pripă'. Astfel, din asemenea expresii, opuse, s'a născut, pentru *lete*, înțelesul de 'fără grabă, fără zor, fără pripă' deci 'cu răgaz, încet'.

Nimic mai firesc decât ca o locuțiune adverbială de felul lui *lete* să primească adaosul prepozițiilor *a*, *la*, *cu*, *în*, precum mai târziu chiar și *în-de-lete* a devenit *pe îndelete* (Pentru astfel de

acumulări de prepoziții cf. *sub-ala>suară*, apoi *subsuara*, *la subsuară* și chiar *supt subsuară*, sau *de supt masa = de de de subtul mesiu*, etc.). Din astfel de locuțiuni adverbiale s-au desprins apoi substantivele *lete* și *îndelete* iarăși în mod firesc, căci din *cu lete* 'cu răgaz', s'a putat abstrage *lete* 'răgaz', iar din *pe îndelete*, substantivul *îndelete*, precum îl aflăm la scriitorii noștri vechi (exemplu la Tiktin).

Cuvântul se mai găsește însă în Ardeal întrebuințat, în legătură cu verbele *a vea*, *a pune*, *a ține*, cu înțelesul de „pregătit, îndemână”. Tiktin citează, din Convorbările literare, dintr'un basm din Transilvania: *Am eu ceva îndelete din casă noastră cu ce ne vom scapă .. și aruncă cutea* (e vorba de copiii care fug de la smeu și când sănătatea aproape prinși de mama aceluia, aruncă peria și cutea din care creșe o pădure sau un munte). Barcianu dă: *a pune cuiva ceva la îndelete* = jemandem etwas zurecht legen, iar Viciu în Glosarul sau, subt cuvântul iesle stăpă scrie că *acolo fin îndelete fanul pentru vite*.

Cum se explică acest sens? Cred că în zadar am căutat o explicare etimologică sau o desvoltare de înțeles normală, din sensurile celealte ale cuvântului. Avem și simplu de a face cu unul din desele cazuri, în care un sănt e întâlnită, printre o asociere de idei produsă de asemănarea formală, cu un alt cuvânt al limbii, care l contagiază, și îndu-l să primească înțelesul său. Acest cuvânt este adverbul *îndemâna*, cu care are comun același prefix neobișnuit. Tot astfel vechiul *farecă* / *fabricare*, care la Meglini și are încă înțelesul de „a potcovii”, îndată ce a ajuns la noi, prin schimbările și netice proprii dialectului dacoromân, a forma *fer că*, a fost contagiat de cuvântul *fier*,¹⁾ care i-a modificat înțelesul („a îmbrăcă în fier, a pune în fiare”) și în asemenea *cârni* (derivat din *carn*), fiind apropiat de *cârmă*, a luat și înțelesul acestuia.

1) Tot subtil influența lui *fer* și-a simbat înțelesul franc. *fermer* / *furmare*, înlocuind pe *clore*. *Literaturblatt* f. germ. u. rom. Phil 1920 col. 381.

întrămă

Verbul *întrămă*, întrebuiușat în funcțiune transițivă și reflexivă, are în limba română un singur înțeles, cel de „(se)remettre, (se)rétablissement“ (Damé). A da exemple e inutil; oricine le poate găsi la Tiktin.

Cihac (*Dicț. I* 131) îl deriva din lat. *trama*, explicând treccerea de sens astfel: „propr. trāmer les fils, et de là remettre, r faire, rétablir, restaurer, guérir“. Această etimologie a fost primită de toti și o aflăm la Tiktin, la Candrea-Densușianu (*Dicț. etim.* p. 134) și în Dictionarul miei etimologici.

Asăzi nu mai cred însă în explicarea dată acolo: „genese, eigtli bringe das Gewebe mein s Körper in O dnung“.

Parte pe care țesatoria a avut-o la înbogățirea limbii este sigur mare. Bréal (*Sémiotique* p. 128 §. u) a citat câteva exemple ca să trateze în uivit **triamare*, pe care sănsem în drept să-l presupunem că în derivat din *trāmī* în la na vulgară, are în cele mai multe limbii române, în afară de înțeleul său propriu și de cel mai general de „en Fachw r bauen“ (s.a. *entramar*), un înțeles figurat în alienenște (*tramare*), la Engadină (*tramer*), la Franță *tamer*; și et, ceea ce apare întocmai în neînsul „anzetteln“. Fiura care săa la baza acestei expresii este în mod imediat, că în regăsim ceva aalog în românescul „a învărtițele“. Astăzi a deci și în limba noastră *întră*, în sens figura, să însemneze ceva analog și nu prea vedem de ce acțiunea de a intra după fii le prezintă urzitura unei stofe, loindu-le cu batalele, să se înrebinteze ca metaforă pentru „revenirea la puteri după o boala“.

Dar analogia celorlalte limbi române nu este hotărîtoare pentru limba română, în care avem atâtea cazuri de o dezvoltare semantică diferită.

Altceva trebuie să facă mai ales să mă îndoiesc de etimologia curentă. În limba română există nu paralelism atât de perfect între verbele compuse cu prefixul *în-* și cele cu *des*, nici nu mi-e cunoscut nici un singur exemplu ca un verb compus cu *des* să nu exprime nouăsă opusă sau negativă față de cel compus cu *în-*. A destramă nu se întrebuițează nici odată

decât în înțelesul propriu de „a scoate firele dintr-o țesătură“, în funcțiune reflexivă, despre țesături, „a se zdrențui“. Niciodată nu se poate zice „sănătate destramată“. Dacă *întrămă* ar avea altă origine decât *destrămă*, năr fi mirare că, în cursul timpului, simțul etimologic al poporului să fi stabilit o legătură, ca la toate celelalte verbe, cu forme în *des-* și *în-*, dar e cu totul neobicinuit ca admitând originea lor comună, compusul cu *des-* să se întrebuițeze numai în înțeles propriu, iar cel cu *în-* numai în înțeles figurat.

Mai e însă o împrejurare, de natură formală, care vorbește împotriva etimologiei curente. În Moldova și în Bucovina avem, pentru *întrămă*, varianta *întrarmă*. Iată câteva exemple: Cât ține iarna trebue să se dea vițelor.. o hrana bună și imbelșugată; căci dacă vor slăbi acum..., cu greu se vor *întrarmă* cu hrana verde de pe imașuri. (I. Ionescu, *Calendar* 1) Urmează încă sistemele de cultură bazat mai mult pe răpaosul pământului, decât pe *întrarmarea* lui prin îngrășaminte. (idem, *Dorohoiu* 280) Singur mă mir cum se mai ține sufletul mine... Te om părusi pe vreo câteva zile, până ce ne-o mai *întrărmă* puțin (Sbiera, *Povesti*, 339/26)

Forma cu *r* era cunoscută și lui Tiktin, care o numește „misz-bräuchlich“. Probabil că își va fi închipuit o propagare a lui *r* din silaba primă în cea următoare, cum o putem constată în câteva cazuri, rare, precum *crastravete, străjar*, „stejar“, arom. *căprestru, prăstură* (disimilat în *păstură*), **părăcrăsescu* (disimilat în *pălcăcrăsescu*) Cu mult mai firesc este însă să presupunem că forma *întrămă* s-a născut din *întrărmă* prin disimilarea completă a lui *r*, precum o întâlnim atât de des în limba noastră (exemplu în *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXI 618) și deci că în Moldova și în Bucovina se păstrează forma veche și originală, care trebuie să fi existat multă vreme și pe a'urea, opriind că să se facă o apariere etimologică cu *destrămă*.

Forma *întrarmă* s'a născut din *înarmă* prin substituirea prefixului *în-* prin *întru* înainte de vocale, ca în *întraripă* = *înripă*, *înrauri* = *înauri*, *în(tr')adevăr*, *în(tr')adins* etc.

Cât despre originea acestui *înarmă*, credeam mai întâi că el e identic cu verbul *înarmă*, derivat din *arma*, care, până

pe la mijlocul veacului al XIX-lea se întrebuiță și sub forma *întrarmă*. Asemănarea omului care se restabilește după o boală cu cel ce se înarmează pentru lupta vieții, ar fi posibilă. Se poate să se fi născut în vremile grele din evul mediu, când neamul nostru a trecut pînă într-o epocă continuă de luptă; la Aromâni, bunăoară, *armă* a ajuns să fie termenul curent pentru „îmbrăcămițe“ (Weigand, *Aromunen* II, 146). A se *întrarmă* ar putea fi, ca și înțină și a, un termen milităresc rămas în limbă din aceste timpuri, când bărbatul, reînsănatășat după răuire, poate să ia din nou *arma* în mâna, sau — dacă admitem că înțelesul de azi al aromânescului *armă* eră odinioară general — când boțnavul părăsește patul ca să se „îmbrace“.

Totuși trecerea aceasta semantică presupune o gândire cam abstractă. Dl G. Vâlsan mi-a inspirat altă idee, care mi se pare mai plauzibilă: *înarmă* — mai târziu *întrarmă* — e un derivat din *arm*, care este, partea de sus a piciorului la animale, din lat. *armus* (cf. *Dicț. Acad.*). A se *întrarmă* ar fi deci o formă ie analoagă cu „a se împiciorogă“ sau cu ungurescul *lăbadni*, cu același înțeles de „a se pune iar pe picioare“, „a prinde puteri, a și veni în fire după o boală“. Probabil că înainte de a deveni un termen general, el se va fi întrebuințat numai despre vite: *boii s'au întrarmat*, etc.

Cât pentru forma *întremă*, care se găsește în regiunile care prefac pe *sama* în *seama* și tinde a se încetăteni în literatură, ea pare a fi, ca și pronunțarea *tresură*, *breciri* și, probabil, și *tremete*, în loc de *trasura*, *braciri*, *trămete*, un fel de hiperurbanism. Rostirea *tra-* în loc de *tre-* (cf. *trac*, *trustie*, Gamillscheg, *Olt. Mund.* 19, *trabue*, ap oape în tot Ardealul, *strămur* < *stimulus*, *grau* — greu în Moldova de Nord, etc.) este destul de răspândită. În tot cazul această pronunțare e și ea o dovedă că în simțul etimologic al limbei nu există legătură între *întrămă* și *deștramă*.

păcăli

Verbul *a pacăli* se consideră ca derivat din *Păcala*, pe care Cihac (II. 236) credeă că-l poate asemănă cu cehul *pikel* 'caba'e, complot', *pikal* 'dieu de l'enfer', polon. *rikol* 'dieu de l'enfer', *p kulik* 'bout d'homme, nabot, espèce de singe', slov.

pekle nec 'satan', *pekliti* 'tourmentei', toate aduse în legătură cu paleosi. *piklū* 'păcură, infern' (de unde al nostru *pâclă*). Dacă facem abstracție cu totul de la partea semantică, care atrăbe lui *Pacală* al nostru însușiri diabolice (pe care nu le are), faptul că în limbile slave apropiate de noi, la Bulgari, Sârbi și Ruteni, aceste cuvinte lipsesc, ne arată că Chac apucase pe un drum greșit Tiktin, în Dicționarul său, nu îl urmează, ci are stereotipul „Etymologie unbekannt”.

Cât privește raportul între substantivul *Pacala* și verbul *pacăli*, se poate ca verbul să fie derivat de la substantiv, însemnând ‘a face ca *Pacală*’; dar este posibil și cazul invers, ca *Pacala* să fie o formărie postverbală. Astfel de substantive postverbale, care înseamnă ază funție, nu sunt rare în limba română, precum voiu arătă în curând; însuși cuvântul *Tândala* e derivat din verbul *tândali*, care este germanul *tandeln*.

Dacă plecăm de la verb, e bine să ne amintim că pentru noțiunea de ‘a îngela’ sau ‘a păcăli’ pe cineva’ în toate limbile avem expresuni figurate, mai ales având la bază o găsimă, Germanul ‘anführen’, ‘anschmieren’, ‘zum besten haben’, francezul ‘mettre dedans’, ‘attraper’, ‘donner dans le panneau’, românește ‘a trage pe sfoară’, ‘a trage chiulul’, ‘a potcovi’ etc. sunt câteva din multele exemple de felul acesta. Însuși cuvântul *îngela* îl explică unii prin ‘a pune şaua’*)

In Lexiconul Budan întâlnim verbul *a culi* cu acest înțeles de ‘Jemanden anführen, anplauschen, übertölpeln’ și acest înțeles de ‘a îngela, a trage pe sfoară’ e dat și de Revista critica III, 91. Calea pe care acest cuvânt, care însemnează ‘tremper l’acier’ a ajuns la înțelesul acesta figurat, cu greu se poate stabili astăzi — precum cu greu vom putea spune de ce același *a se culi* însemnează ‘a se îmbătă’ — căci la baza acestor treceri de sens e de obiceiu o glumă pe care n)o mai cunoaștem. E însă foarte probabil că la baza acestei expresiuni figurate avem aceeași imagine care a dat și verbelor *a se arde* și *a se*

*, In sprijinul acestei etimologii propuse mai întâi în *Lexiconul Budan* a adus câteva analogii Papahagi *Jahresbericht* XIV, 152 (combătut de Weigand, *Jahresbericht* XIII, 110—111) S-ar mai putea cită expresia „dracul te încalcă, dracul te însăla.”

frige înțelesul de a se păcăli (la cumpărături, la joc, etc., cf. *Dicționarul Academiei*).

Față de *căli*, care e paleoslavul *kaliti*, *pacali* poate fi un compus *pokaliti* (cfr. bulg. *pokalja*) care ar însemnă ‘a căli puțin’ sau ‘a cam căli’. Schimbarea lui **pocali* în *pacali* prin asimilarea lui o față de că următor, se explică fără nici o greutate.

scormoni

Cihac (II, 44) credeă că verbul *a scormoni* aparține aceleiași familii ca *a cîrnî* și *a scornî* și le apropiă pe câtești trele de paleoslavul *sukrenati* ‘deflectere’, *Kratiti se* ‘torquere’ Tiktin, în *Dicționarul său român-german*, desparte pe *cîrnî* și pe *scornî* de *scormoni*, pe care îl aduce însă în legătură cu *a scurmă*, crezând că de la acesta s-a derivat mai întâiun abstract *scurmala*, din care apoi verbul **scurmăli*, devenit *scormoni*. În sfârșit A. Scriban (în urmă *Arhiva din Iași* XXV, 1914, p. 134) îl derivă din ung. *karmolni*.

Precum *scormoni* n'are a face cu *cîrnî*, astfel el trebuie despărțit și de *scurmă* — care e *ex-corrimate**), precum a arătat G. Giuglea (*Cercetari lexicografice* p. 26) — și de *scornî***). Cât despre ung. *karmolni* ‘a zgâriă (cu unghiile sau ghiarele)’, acesta n'are nimic a face cu tipul slav *kormola* (Berneker, *Sl. Wb.* 573), cum crede Scriban (l. c.), ci e un derivat din *karom* ‘ghiară’. Ca înțeles, etimologia aceasta nu întâmpină greutăți, căci „a scormoni“ s'ar fi putut desvoltă din „a râcâi cu ghiarele“, dar cred că pătrunzând în românește, cuvântul unguresc ar fi dat **cărmului*.

Cuvântul *scormoni* este la origine nu termen agricol și însemnă ‘a răscolî pământul, întorcând brazda cu *cormana* pluguilui’. În acest înțeles cuvântul se mai păstrează sub forma fără *s-* în Vâlcea, unde, din comuna Recea, aflu în *Chestionarul lui Hasdeu* (vol. XVI, 10) comunicarea: „*cormanul cormănește sau răstoarnă* brazda cu iarba în sus“. De la acest verb e de-

* Probabil că și albanezul *germón* ‘wühle, grabe aus’ derivă tot din **corrimeo*.

**) Pe acesta Hasdeu, *Columna lui Traian*, a. 1883 p. 48 §. u îl credeă derivat din *corn*, iar alții din bulgărescul *skorna* ‘erwecken, erregen’ Weigand, *Jahresbericht XIX*, 141—142 și Tiktin *Dicționar*.

rivat adjecțivul *cormănitor*, în fier *cormănutor* (în Buzău, *Chest. Hasdeu* vol. II, 207) sau, substantivat, *cormănitor* (Dâmbovița, ib. IV, 86), ca parte a plugului.

Întru cât privește partea formală a cuvântului, de la *corman* (cu variantele: *cormană*, *corman*, *cormăna*, *cormâna*, *cormună*, *cormulă*), din ungurescul *kormány* (care, afară de ‘cârmă’ are și sensul special al cuvântului românesc), s'a derivat verbul *cormăni* sau *cormuni*, cu asimilarea vocalelor, *cormoni* și cu adăogarea lui *s*, după analogaia unor verbe ca *scurmă*, *s oriori* etc., *scormoni*, cu varianta disimilată *scormoli*.

Sensul special de ‘a întoarce sau răscoli pământul cu ajutorul cormanei’ s'a largit mai întâi la acceptiunea ‘a întoarce sau răscoli pământul’ — indiferent de instrumentul care se veă spre acest scop — deci și „a scormoni cu borona“ (I. Ionescu, *Calendar* 28) sau „cu sapa“ (*Economia*, p. 119), „cu coarnele“ (Pop-Reteganul, *Povești* I, 50). Astfel de fenomene de generalizare se găsesc în toate limbile. Amintesc la acest loc numai pe „a presă' à cu zahar‘, ‘a cără cu spatele‘, ‘a plombi cu aur‘; cf. mai la vale cele ce se vor arăta despre desvoltarea semantică a verbului sprijini.

Înțelesul de ‘a răscoli pământul’ predomină încă și astăzi: Un cucoș... *scormonind...* au găsit un mărgaritar (Drăghici, *Robinson*, 81). Dacă se *scormolește* mușunoiau de furnici, se crede că are să se schimbe vremea (Marian, *Insecrele* 240) Țăndările unui obuz *scormoresc* aprig țărâna (Odobescu, *Scrieri* III, 565₂₄). Încetul cu încetul însă ideea ‘răscolini’ trecând pe planul întâiul, obiectul — pământul — nu se mai ține în mod necesar de noțiune, precum instrumentul — cormona — devenise o notă accesorie și fără importanță. Tot astfel încarcă, care la început se putea să une numai despre obiectul car, astăzi se poate întrebuiță și despre obiectul pușcă („încarc carul cu pietre — încarc pușca cu alce“).

Astfel cuvântul însemnează numai ‘a răscoli’: S'a suiat în căruță și a început *a scormoli* în toate părțile (Creangă, *Povești*, 133) Incepură a scociori și a *scormoni* prin șerpare după cușite (Reteganul, *Povești*, IV, 73/29). Exemplul din urmă ne arată cum noțiunii exprimate prin *scormoni* începe să i se

adaogă nota nouă de 'căutând' 'cu intenția de a găsi ceva', care o apropie de 'a scociori', cu care Pamfile (*Jocuri II, glosar*) bunăoară îl crede sinonim.

sprijinî

Tiktin încă n'a ajuns în Dicționerul său român-german până la sfârșitul literei s. Cihac (II 229) credeă pe *sprijinî* înrudit cu *opri*, *popri*, *proptî*, *zapri* și-l derivă din paleosl. *oprēti* 'sistere', *ropréti fulcire' O altă etimologie nu știu să se fi dat cuvântului.*

Înțelesul primiticiv al cuvântului cred că e cel dat de *Lexiconul Budan* (sub v. 2). „*proptesc*, p. e. *vreun gard*, germ. *stützen*, *spreizen*“. Acest înțeles ne conduce la cuvântul *prăjina* — care este bulgărescul *prăžina*, cu același sens (Byhan, *Jahresbericht V* 328) — a *sprijinî* însemnând la origine „a proptî, a întărî printr'o prăjină“*).

Prin Bran, în Transilvania, am auzit încă forma fără s: *prijinesc*, pe care Rădulescu-Codin o atestă din Muscelul vecin și care se găsește și prin Teleorman (*Materialuri folcloristice I* 119, 121, 177).

Toate variantele formale ale acestui verb se explică ușor. Avem să plecăm de la forma *(s)*prăjini*, din care a rezultat (s)*prijuni* prin aceeași asimilare vocalică care a prefăcut pe *rapsi* în *risipi*. Cu pronunțare dialectală (*jī>jā*) s'a născut *sprijâni*, din care apoi s'a dezvoltat *sprijoni* (Moxa, *Cuv. d. bătr. I* 390 19, Corcea, *Balade* 126, I. Popovici, *Rumänische Dialecte* 167) și *s̄ri unî* (Bibicescu, *Poezii pop.* 242), precum din *jînțița* > *jântuta* s'a născut *juntîa* (Vârcol, *Graful din Vâlcea* 12), din ung. *zseréb* > *jirebie* derivatul *jurubița*, etc. Întocmai precum din *proptî* derivă substantivul postverbal *proapta*, astfel din *sprijoni* sau *sprijuni* avem un *sprijana* (Șincai, *Hronicul I* 52 34, Pop Reteganul, *Povești ardelenesti III* 16 36, cf. "enigmaticul" *joavina* citat de Densușianu, *Tara Hategului* 22, care s'a născut prin mutarea accentului, din **juvină* < *jîvina* < *jivina*). Forma (s)*prijinî* a suferit o disimilare a celor doi i, rezultând sau *spri-*

*Analogia aromâncelui *mi andoapir* 'mă razim', pe care Papahagi *Notife etimologice*, pap 4 îl deriva din lat. *depalare* 'a punе parti' e îndoioasă, întru căt cuvântul aromâncesc derivă, probabil, din bulgărescul *se dopiram* 'ma razim'.

jeni cu pronunțare dialetală (*je > jă*) *sprijani* (Russo, *Scrieri* 59), sau (ca *citi > ceti*), mai adesea *sprejini* (Coresi, Dosofteiu, Varlaam, Cantemir, Biblia din 1688; C. Negrucci etc.)

Verbul *a sprijini* aparținează deci, ca și *a scormoni*, vieții sătești, având la început sensul precis de ‘a propti, a întări sau a răzemă cevă printr’o prăjină’: Leasa de pe o groapă nu era bine *sprijinită* (Creangă, *Povești*, 32). Ca și *scormoni*, el a primit cu timpul, prin extensiune și prin întrebuiințări figurate, o mulțime de accepțiuni nouă, pe care vom încerca să le schităm în cele următoare.

Mai întâi, prin extensiune, el s’a putut întrebuiință pentru o ‘proptire’, ‘întărire’ sau ‘răzimare’ și cu ajutorul altui instrument decât *prajina*. Anania au *sprejenit* în brațe capul lui Asaria (Dosofteiu, Viața sf. 224 v.) Vrea să se *sprijineasca* în picioare (C. Negrucci, *Opere I* 156) *Sprijinît* cu picioarele de prichiciu (Creangă, *Povești* 23) *Sprijinindu-se* în toiacul său (Ispirescu, *Legende* 59) etc.

În mod figurat, verbul *sprijini* primește accepțiunile cunoscute de astăzi și redate de Lexiconul Budan pr’n germ. ‘schützen, unterstützen, beistehen, helfen’. La cei vechi el mai avea și următoarele sensuri:

‘a proteja’ (cf. expresia: a avea spete la cineva): Sta soc u său de-l *sprijinează* tare despre Poartă (Neculce, *Letopis*. II 275 18 *Sprejini ori* = protectorii (Dosofteiu, *Vucta sfintilor* 29 v.)

‘a sta într’ajutor cuiva, a da ajutor’: Nu p ură *rijini* Leșii pre Svezii (Neculce, *Letopis*. II 300 16)

‘a apără’ (întrebuiințat în acest sens adesea ca termen juridic în Pravila Moldovei) Neștiința... *s/rijineaste* pre v’novat de certarea (pedeapsa) cea mare (121 v.)

‘a sări în ajutorul celui slab’ (tot ca termen juridic) *Sprijenitorul* poate să ucigă fără de certare pe cela ce au început svada (ibid 62 v.)

‘a opri (o năvală), a țineă piept (unui atac)’: Iar Leșii încă păsind, *sprijinează* năvala Turcilor (Neculce, *Letopis*. II 224|6 Grecii... *sprijinesc* războiul cinci ceasuri și nici de cum nu se da (Beldinman, *Tragodia* 52).

Prin Ardeal și Muntenia cuvântului *sprijini* mai are un înțeles, pe care îl dă Lexiconul Budan ca cel dintâi sens: „prind ceva sau pe cineva ca să nu cadă jos, germ. auffangen“. Aceasta mai ales întărește etimologia noastră, căci prăjina de sprijin se pune de obiceiu la un gard sau alt obiect în momentul când este în primejdie de a se năruia. Astfel ‘proptesc’ poate deveni identic cu ‘prind’: Gloanțele’n palmă *prijinea* Și’ndărăt că le-aruncă (Materialuri folcloristice I 177). Tiganca o îndemnă să se suie în pod când va veni căpita, iar ea, ca moașă, va sta pe scară cu un ciur în mâină, *sprijnind* feții ce vor să se nască (Pop Reteaganul, *Povești ardel.* II 29|2).

Din acest sens s-a putut naște apoi cel dat de Lexiconul Budan ca cel din urmă: „sprijinesc poame în vreun vas, vin în bute, germ. aufbewahren“. Cu deosebire se întrebuiștează în acest înțeles când e vorba de sângele care nu se lasă să se scurgă, ci se adună: În cele *Sapte taine* (ap. Gaster Crest. I, 117) numărându-se mâncările spurcate, precum „carnea încatată de va fi nădușită“, se face excepție cu „sangele vărsat cu her sau sânge *s/rjunit*“; La Dosofeiu (*ib* I, 258) cetim: Deci căpetenile înfășăriă în prostirile aceale . . . de *s/rejunura* sângele sfîntului sale În literatura populară găsim astăzi: Sângele i s’o poartă. În pahar s’o *sprijnit* (Şezutoarea II 2619 Colindă din Suceava cf. I, 14b|21). Tatał nu lăsă să gele sa păre, că mi-l s’*sprijne* În p h r . . (Alexici, *Liter. pop.* I, 148 10).

șuchiat

Cuvântul *șuchiat* nu s’ă desvoltat nici dintr’o forma *șuʃ luac*, nici n’are a face nimic cu *subred.*, cum credeă Cihac (II 395), ci este ungurescul *sul t* (*siket*), care însemnează ‘surd’.

Șuchiat se întrebuiștează prin Ardeal și Moldova și conține aceeași idee pe care o redăm prin ‘într’o ureche’. De fapt, omul surd, care neînțelegând ceea ce-i spui, îți răspunde anapoda, face impresia unuia care nu-i cu toate mintile. În dialectul vienez surdului i se spune *tör sch*, care nu poate fi altceva decât *toricht* sau *törig* ‘nebun’. Dar chiar în ungurește aflu, la Szinnyei, pentru *suket* și explicația „tompa“, adeca ‘idiot’, iar

compoziția *süke-boka* e tradusă prin „a ki se ért, se hall”, adecă „cel care nici nu înțelege, nici nu aude.”

In glosarul făcut de Damé la *Proverbele* lui Zanne vol. II, *suchiat* e tradus prin ‘creux, vide’. Dacă deschidem însă cartea la pag. 468, la care săntem trimiși, întâlnim locuțiunea: *iși face urechea suchiată*, în care acest cuvânt e întrebuiștat încă în înțelesul original de „surd”.*)

Cât despre varianta *deșuchiat*, care se găsește în Muntenia, aceasta trebuie analizată ca *des* + *suchiat*, iar compunerea cu prefixul *des*- se datorează influenței unei serii întregi de cuvinte cu înțeles asemănător, precum: *desmățat*, *deșanțat*, *destrăbatat* etc.

Tiktin traduce, în Dicționarul său român-german, pe *deșuchiat* prin ‘der im Kopfe nicht richtig ist, verdreht, närrisch’, deci îi dă tocmai înțelesul cuvântului *suchiat*. Din informațiile ce le-am cules, reiese însă că *deșuchiat* are altă nuanță de sens, care explică traducerea de ‘zerfetzt, zerlumpt’ pe care o dă Polizu cuvântului. Astfel *deșuchiat* se zice de un om care are îmbrăcămîntea în dizordine (comunicat de G. Vâlsan), iar unii scriitori îl întrebuiștează cu sensul lui ‘deșanțat,izar’, astfel Caragiale (*Schițe* 69/4), care vorbește de „gesturi deșuchiante“ și St. O. Iosif, în traducerea poeziei Lenore de Bürger:

Acum se strâng în cimitir
Stafiile la lună,
Și-o horă *deșuchiata* 'ntind
Și cântă împreună.

Sextil Pușcariu.

III

Cârlan

Este un termin păstoresc, privitor mai ales la oi, uneori și la cai. După cercetările mele personale, aproape în toate regiunile locuite de Români — la Macedoromâni și Istroromâni nu există — înseamnă „mielul după ce a fost înțărcat”. Înțărcarea

*) Explicarea „nu-i pasă, lasă greul pe altul“ mi se pare cam puțin nimerită. Probabil că expresia aceasta se întrebuiștează ca și „*iși face urechea-toacă*“ pentru omul care se face că nu aude, nevoind să înțeleagă ce-i spui, oricătre i-ai tocâ.